

11. Penalitats del malestar: control i criminalització de les pobreses i dissidències

«La police partout, la justice nulle part.»
Victor Hugo

LA IRRUPCIÓ DE L'EMERGÈNCIA PENAL A LA CIUTAT

A l'actualitat, els poders públics eleven la «seguretat» al rang de prioritat absoluta a partir d'una concepció més vinculada a l'«esfera de la criminalitat» que a la llibertat o la justícia social. El cert és que no se satisfan d'igual forma totes les «inseguretats urbanes». Unes estan més sobreprotegides que altres, i molts cops en perjudici de les altres, perquè les seguretats de determinats grups socioeconòmics s'universalitzen i es presenten com la «seguretat» de tots els ciutadans. Per això, les solucions seran tan sols punitives: intensificar l'activitat policial, accelerar els processos judicials, endurir les penes i ampliar els recursos a la detenció amb la idea que l'emprisonament és el mitjà idoni per controlar la població desviada, els pobres, els emigrants i els dissidents.

Aquesta política ultraseguratària ja fa més de dues dècades que es va posar en funcionament als EUA amb un «Estat penal» que, en substituir el *welfarestate*, necessitava una «sobreinversió penitenciària» per compensar la inseguretat urbana que es desprenia inevitablement de la desregulació econòmica i la «desinversió social» del neoliberalisme. Es tracta de les polítiques seguratàries de «tolerància zero» aplicades per Giuliani a Nova York, concebudes com una guerra contra les «penalitats fabricades» sorgides en el context de la liquidació de l'Estat social. L'objectiu era satisfer les classes apoderades, atemorides per la inseguretat. Les víctimes eren els integrants de la població considerats menys útils i potencialment més perillosos: els sense feina, sense sostre, sense papers, captaires, *graffiters*, treballadores sexuals, ionquis, vagabunds i altres marginats.

Aquesta «teoria criminològica» dels EUA es va consolidant arreu com a «pensament únic de seguretat ciutadana». Als anys 90 s'estén a les ciutats del Regne Unit (així, per exemple, amb la llei sobre el crim i desordre aprovada pel Govern de Blair el 1998) i finalment recalaren a les

d'Europa Occidental, on després de l'11-S de 2001 rebran un fort impuls, en un context de desmantellament creixent de l'Estat del benestar. Així, com a l'Estat ja no es pot demanar seguretat social, en el seu defecte, es demana seguretat penal.

Després de l'11-S, a les ciutats franceses s'instaura la «tolerància zero» de la mà del superministre Sarkozy, encarregat d'aplicar disposicions aprovades sobre la tranquil·litat urbana. Per exemple, se sanciona amb penes de presó l'exercici de la prostitució, els okupes o la mendicitat, mentre es crea un «estat d'excepció encobert» contra la joventut dels extraradis urbans, amb l'anunci de prohibició de sortides nocturnes pels menors de 17 anys.

A les ciutats espanyoles, en un context on la població reclosa bat el rècord de 50.000 interns el 2003, s'aprova el Pla de Lluita contra la Delinqüència el 12 de setembre de 2002, un any després de l'11-S, en el marc de l'anomenada «ofensiva legal por la seguridad, contra el terrorismo y la delincuencia», que significarà l'extensió de la política d'emergència pròpia de la lluita antiterrorista a tot l'àmbit penal, penitenciari, judicial, processal i sobretot a la legislació d'estrangeria. José María Aznar promet que amb aquesta política excepcional general de «seguretat pública», de judicis ràpids i d'agravament de penes pels multireincidentes «vamos a barrer de las calles a los pequeños delincuentes». Aquesta política té el seu referent legitimador en una de les teories de la doctrina de tolerància zero: la dels «vidres trencats», una adaptació de la dita popular «*qui vole un oeuf, vole un boeuf*» (qui roba un ou, roba un bou), que sosté que perseguint els petits desordres quotidians de la ciutat es redueixen les grans patologies criminals. Les més mínimes infraccions o sospites han de ser perseguides de forma preventiva i immediata per restablir un ambient d'ordre social al carrer. Així, d'entre l'ampli arsenal punitiu aprovat amb aquesta orientació cal destacar l'augment de les condemnes per les petites infraccions i pels reincidents; l'agravació del delictes continuat; noves mesures com la de localització permanent mitjançant el control telemàtic i figures punitives com la reconversió de tres faltes en delictes (còpia tova de la llei dels «*three strikes and you're out*» —tres cops i et quedes fora— inspirada en les regles del beisbol i aplicada, entre d'altres, a Nova York).

La ciutat de Barcelona no resulta aliena a aquesta «política de tolerància zero» del Govern espanyol, i en el seu Pla d'Actuació Municipal 2000-2003 s'establen les mateixes prioritats ultraseguritàries que en el Pla de Lluita contra la Delinqüència, en una confiança absoluta en l'eficàcia de la contundència del càstig i l'ús de la presó per resoldre la conflictitat social. De totes formes, el model de seguretat ciutadana de Barcelona ja fa temps que es recolza sobre tres pilars fonamentals: el predomini dels mitjans repressius, la criminalització dels exclosos i la restricció de les llibertats ciutadanes, amb l'objectiu de neutralitzar amb contundència i de forma anticipatòria els grups percebuts com perillosos o pertorbadors, i mantenir l'*status quo* de l'ordre urbà bàsicament a través del dret penal.

LA FABRICACIÓ DE LES PENALITATS URBANES A LA CIUTAT

L'actual problema de seguretat a Barcelona té a veure amb un determinat model socioeconòmic de l'actual ciutat postindustrial, competitiva i globalitzada, on les grans operacions urbanístiques actuen sobre l'escena urbana com si es tractés d'un «botí de guerra», amb una lògica de mercat «colonialista» que propicia la intensificació dels processos desurbanitzadors o dissolutius del teixit social.

Aquest model a la pràctica converteix l'espai públic en un immens desert, sense places ni carrers dels que no es pugui extreure una rendibilitat econòmica, sense espais on la gent es comuniqui i posi en comú interessos i neguits. Com diria Le Corbusier, la planificació urbana necessita un altre tipus de carrer, que serà una «fàbrica de produir trànsit». Així, a Barcelona s'inicia un procés de blindatge de tot el mobiliari urbà, amb dispositius de «disciplina biopolítica» concebuts per foragitar les concentracions grupals i els exclosos: les places dures, els nous dissenys de «bancs anticaptaires», la mecanització hiperrealista dels accessos al metro, els centres comercials en forma de panòptic o altres tècniques de control urbà del nou model de disseny i urbanisme postmodern. L'objectiu és crear espais físicament nets i ordenats, però social i espiritualment morts, on les persones circulin amb la mateixa velocitat que les mercaderies i els diners.

Mentre la Barcelona industrial mostrava l'efectivitat de les desigualtats socioeconòmiques, en un escenari que estructurava visiblement els protagonistes, els llenguatges i els espais de les diferents memòries i rivalitats socials; amb la Barcelona del consum i de l'espectacle queden dissolts en un paisatge urbà ahistòric, el dels grans centres comercials, dels gratacels de vidre, dels estadis de futbol, dels parcs d'atraccions o de les autopistes de doble carril, que circumden un centre fragmentat i desarticulat per actuacions viàries no respectuoses amb l'entorn. La desaparició de les funcions tradicionals d'aquests espais i llenguatges específics duu a la destrucció de la vida urbana, de la seva memòria històrica així com de la complexitat del carrer, que ara quedarà traçat en diferents territoris: en uns es treballa, a altres es compra, en uns aprèn i es diverteix i a altres es circula constantment, obsessivament.

Aquesta dissolució de les antigues formes de vida quotidiana del centre va acompanyada, i en part també provocada, per intervencions municipals que treuen de l'espai i del territori a individus i grups. De fet, la política d'habitatge esdevé una estratègia més d'expulsió del centre de les classes populars a la perifèria urbana, per substituir els usos residencials tradicionals per nous usos terciaris amb la localització intensiva d'oficines, institucions públiques, locals de comerç luxosos, activitats d'oci i consum, esport, hostaleria, així com espais més oberts on els turistes i els consumidors se sentin més tranquils i segurs, en un procés on la terciarització urbana comportarà una sobreinversió seguriària que la garanteixi.

En aquest sentit el Pla Parcial del Casc Antic de Barcelona de 1959 n'és una prova clara quan reconeix que el seu objectiu principal és el

«sanejament, la circulació i l'aspecte estètic», i que «l'existència de grans sectors que, física i moralment, resulta convenient sanejar, inclina una acció de reforma violenta amb un extens programa de demolicions». Aquestes demolicions dels plans especials de reforma interior (PERI) provoquen una desintegració social i urbana que, al seu torn, justificarà el posterior «sanejament», amb l'expulsió dels seus residents, amb una lògica de les polítiques municipals autojustificadora i perversa, pròpia de l'anomenat «síndrome del bomber piròman».

Així, en el barri de la Ribera, per exemple, aquesta desintegració del teixit social provocada per les expropiacions i demolicions engendrarà guetos específics de marginació i delinqüència, que esdevindran un factor més d'expulsió del col·lectiu resident. El poder local es beneficiarà d'aquest creixent sentiment d'inseguretat dels residents per agilitzar el seu procés d'expulsió i substitució social per altres, més solvents i adaptats als projectes en curs. Per tant, els valors de la seguretat esdevenen el pretext per la reforma urbana.

D'altra banda, les respostes actuals (privades o públiques) davant la inseguretat també incidiran en la configuració d'un espai públic més restringit, sobre la base que condueix a la criminalitat. La difusió de la cultura ultraseguratària provocarà el replegament ciutadà, l'abandonament dels usos tradicionals de l'espai públic, dominat ara per la lògica mercantil i la ciutat-garatge.

El resultat final són societats fragmentàries amb espais de poder atrinxerats i barris búnquer, on la gent adinerada viu sobreprotegida, amb la protecció de policies privades i públiques; mentre en el costat oposat, barris perifèrics degradats i sense llei, on la policia —només pública— realitza funcions de control d'una població sota sospita permanent.

Primera etapa: la Gran Barcelona de les Olimpíades (1986-1996)

El 1986 Barcelona és nomenada seu dels Jocs Olímpics de 1992, tercer gran esdeveniment politicourbanístic de la ciutat després de les Exposicions Universals de 1888 i 1909. En aquesta ocasió el pretext de l'efemèride esportiva no només serveix per iniciar una remodelació urbana que faci més competitiva la metròpoli en la xarxa global de les megaciutats europees, sinó que, cap endins, servirà per legitimar i enfortir l'ordre urbà, estimulants l'entusiasme i adhesió dels ciutadans a les actuacions sociourbanístiques de les autoritats, l'anomenat «patriotisme de ciutat» representat per la figura del voluntari olímpic.

L'espai públic esdevindrà un espai publicitari de recepció contínua d'anuncis, i la ciutat-empresa es presentarà com a ciutat-museu o ciutat-aparador, on els individus esdevindran espectadors passius, bocabadats davant la grandiloqüència de l'espectacle presidit per la seva mascota-emblema, el Cobi. Com diu l'eslògan olímpic, es tracta de «mirar d'una

altra manera», és a dir, dirigir la vista cap a una altra banda, cap a la ciutat-pantalla i no cap a les ruïnes o deixalles de la ciutat real.

Això coincidirà amb la cristal·lització efectiva d'un nou model seguri-tari barceloní reorientat a la prevenció i profilaxi de les patologies urbanes (que poden anar des de la realització de pintades, colar-se al metro o l'incompliment de les normatives de soroll) i al control de tots aquells elements indisciplinats que no segueixin el ritme modernitzador de la transformació. El Pla d'Actuació Policial preventiva, supervisat per la Mesa de Coordinació Policial Municipal, creat el 1986 serà un dels seus pilars, sobretot perquè a partir de l'aprovació de la Llei Orgànica de Cossos i Forces de Seguretat, el 1986, la Guàrdia Urbana comença ja a participar en el manteniment de la seguretat pública a Barcelona, juntament amb els altres dos cossos: l'estatal (Policia Nacional) i l'autonòmic (Moscos d'Esquadra). D'altra banda, algunes associacions veïnals formaran part d'organismes de caire policial com el Consell de Seguretat Urbana, creat el 1984, en un context de difusió de campanyes de defensa moral de les virtuts urbanes, el civisme, que recorden les circulars franquistes de moralitat pública i similars a les actuals del Fòrum, on es pretén instaurar la figura postmoderna del ciutadà-polícia.

Tots els comportaments desviats, incívics o il·legals, que poden deteriorar la imatge publicitària-turística de la Barcelona-logotip seran previstos com «focus subversius o degradats» en els diferents plans de prevenció de cada zona urbana, establint prioritats estratègiques d'actuació. Els majors esforços per garantir la seguretat dels turistes i visitants es realitzaran al barri de Ciutat Vella, l'autèntic «barri de contenció» de la ciutat. La política municipal de control urbà no serà gaire diferent a l'anomenada *Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social* de 1977, inspirada en la *Ley de Vagos y Maleantes* de 1933. L'objectiu primordial és, més que reprimir fets o accions concretes, «esborrar» (de la ciutat, de la vista) tot comportament o actitud dels individus enquadrable en alguns dels supòsits de perillositat social d'aquella llei (com l'«ebrietat habitual, toxicomania, mendicitat, comportaments obscens, prostitució») i que pugui embrutir el bronzejat amable de la ciutat olímpica.

Tanmateix, per tal de garantir aquesta «*pax olímpica*», abans de la celebració dels Jocs, també s'aplicarà una política policial de caràcter preventiu contra les dissidències polítiques més incòmodes. Una de les mostres més clares d'aquesta criminalització serà l'«Operación Garzón» amb el tancament d'alguns mitjans de comunicació i la detenció de més de 40 persones sota la legislació antiterrorista.

Amb la creació d'una Junta Local de Seguretat s'adoptaren mesures com l'impuls de la figura del «fiscal de districte» per perseguir la petita delinqüència o la dels «judicis ràpids», primer antecedent urbà de l'actual «justícia exprés» i de la policialització de l'activitat judicial. A tot això s'haurà d'afegir l'aplicació de la Llei de Seguretat Ciutadana, anomenada «ley Corcuera», aprovada pel Govern del PSOE el mateix any 1992. Es tracta de «reconquistar l'espai urbà», declarant la guerra al consum de drogues i augmentant la duresa punitiva i les quotes d'autonomia policial.

Poc després, l'entrada en vigor del l'anomenat «Codi Penal de la Democràcia» de 1995 també tindrà efectes profilàctics a la ciutat. En primer lloc, per l'extensió de la xarxa penal, amb un augment sense precedents de les detencions i de la població penitenciària (per l'enduriment de les penes i la supressió dels anteriors beneficis penitenciaris). Ara mateix, les presons d'aquell Codi Penal ja estan desbordades, amb un número d'ocupació del 106%, convertint-se, després de les presons angleses i portugueses, en les que tenen més proporció d'interns (117 per cada 1.000.000 d'habitants). En segon lloc, per la reacció criminalitzadora davant la creixent subcultura d'oposició urbana amb la irrupció de noves figures punitives com la d'usurpació de béns immobles.

En aquest sentit, val a dir que aquesta creixent hipertrofia penal, que es correspon amb l'atrofia social de l'Estat del benestar, en el terreny urbà s'interrelaciona amb una desinversió en polítiques d'habitatge, en un context de crisi residencial (agreujat per la precarització del treball i l'atur). Per altra banda, la reconversió dels usos del terreny urbà en la construcció del projecte Barcelona 92 generen una espectacular onada especulativa que consolida l'elitisme de la ciutat, amb preus de l'habitatge cada cop més alts, quadruplicant-se el 1991 respecte el 1987, any de designació olímpica de la ciutat. Aquesta situació genera majors nivells de marginalització en alguns sectors socials i també obertures de nous fronts de resistències al nou ordre urbà, conflictivitat a la que respon el propi Pla Estratègic Barcelona 2000. A les figures olímpiques de l'agent immobiliari, del voluntari olímpic o de la gent guapa, s'hi enfrontaren les de l'antagonisme contracultural, que després de conquistar els espais morts i sense ús, abandonats pel capital especulatiu, irrompen en l'escena urbana de forma desafiant.

Així, les pobreses i dissidències expulsades de la vista per les transformacions urbanes tornen de nou al centre del camp visual, projecten una ombra inexorable sobre les flames olímpiques de la ciutat. Mentre a principis dels 90 els escenaris radiants d'eufòria preolímpica van donar lloc a escenes primàries com les de l'anomenada «intifada del Besòs», amb la ressaca olímpica l'antagonisme urbà expugna, el 1996, l'emblemàtic Cine Princesa, situat a la Via Laietana en un espai clau en la geografia del sistema de govern del territori.

En aquest espai de representació del poder —paradigma del *sventrement* urbanístic operat, el 1907, per agilitzar la mobilitat de les tropes i controlar la ciutat vella, s'alça, durant gairebé bé un any, l'emblema de la incipient contracorrent d'oposició urbana a la «ciutat olímpica». El litigi es materialitza en dos escenaris de confrontació. El primer en l'anomenat «assalt a la fortalesa okupa», un operatiu de més 200 antiavalots, bombers, gasos lacrimògens i un helicòpter que acaba *manu militari* amb una cinquantena de detinguts i ferits. El segon, unes hores després, en una disruptiva manifestació nocturna que acaba amb barricades i l'inèdit assalt a la comissaria de la Policia Nacional, ubicada a la mateixa Via Laietana.

Aquest episodi de reminiscències passades serà l'inici d'una confrontació oberta, on el cicle de repressió, lluny de dissuadir o prevenir el conflicte, servirà de revulsiu d'un nou cicle de protesta urbana a la ciutat que arrossegarà altres actors socials, mobilitzats ja durant el conflicte dels estudiants (1986-1987), les vagues generals (sobretot les del 1988 i 1994), contra l'OTAN (1986) o la guerra del Golf (1990-1991), en la nova pugna urbana entre la vella esquerra institucionalitzada i la nova esquerra vinculada als moviments socials.

Segona etapa: la Barcelona postolímpica (1996-2001)

A partir del 1996 l'espai públic de la ciutat postolímpica esdevindrà més que mai un espai en litigi. Els dissidents i la policia s'embrancharan en confrontacions urbanes cada cop més periòdiques, fins arribar al seu punt àlgid amb la «batalla campal» de Sants, l'octubre de 1999, on la disputa entre la dissidència i la policia per expulsar la visibilitat feixista de l'espai urbà portarà per primer cop a més d'una vintena de joves a la presó. Malgrat tot, el litigi acabarà l'any següent, quan el míting ultradetà autoritzat pel poder local finalment és traslladat a la muntanya de Montjuïc.

Així, si en el 2000 les tropes espanyoles són considerades alienes a la ciutat i expulsades de nou a Montjuïc, el 2001 la pressió ciutadana obligarà els prohoms del Banc Mundial a celebrar la cimera on line. Finalment, el 2002, els líders de la Unió Europea hauran d'emmurallar-se, reeditant imatges d'antrinxerament o bunquerització com les de la «zona roja» genovesa.

En aquests tres episodis es creen «escenaris d'emergència» per intentar reestablir expeditivament la normalitat ciutadana. Es tracta d'operacions policials anomenades «Tambor» (2000), «Sellado» (2001) i «Añil» (2002), on es mobilitzen tots els recursos d'«ordre públic» i s'instauren poders autònoms pròpis d'un «estat policial».

La ciutat queda alterada per un estat de setge i d'intimidació permanent, amb controls i identificacions contínues, que reviu episodis històrics de la ciutat, com la de l'ordre marcial imposat pel ban del general Zapatero en l'ocupació de Barcelona, quan, després de la revolta de 1855, establia en el seu article primer que «todo forastero, sin célula de vecindad, ni modo de vivir conocido será aprehendido». En aquests contextos, les figures discursives utilitzades com a pretext per interrompre o suspendre els drets polítics dels dissidents ja no són els «agitadors subversius» del franquisme sinó les associades a l'anomenada «violència urbana», i fins i tot el «terrorisme de baixa intensitat» o «*kale borroka* catalana».

D'altra banda, aquesta lògica policial de caràcter invasiu i colonial del centre anirà acompanyada per una política de neutralització o expulsió no només de les dissidències sinó també de tot tipus de dissonància urbana que pugui pertorbar la visibilitat institucional del centre amb problemes socials que no estan a l'agenda pública.

Així, en les recepcions a les comitives reals, l'escenografia de benvinguda municipal exigirà, a l'igual que ja succeïa en els seguicis del Caudillo per la ciutat, una prèvia operació policial de "neteja urbana", sobretot a l'entorn del trajecte institucional. Un cas emblemàtic d'aquest període es produeix durant l'anomenada «boda del segle», a l'octubre de 1997, de la parella real, la infanta Cristina i Iñaki Urdangarin.

En aquesta ocasió l'activitat policial es consagra a prevenir i a reprimir totes les conductes desviades o incíviques, tot expulsant del centre els individus considerats perillosos o «indesitjables», i desplaçant-los a llocs menys visibles, perquè no distreguin visualment l'espectador de la fastuositat institucional. Un cas paradigmàtic és l'expulsió de les treballadores sexuals del centre per desplaçar-les a la perifèria. També es realitza un ambiciós desplegament policíac en el centre i se suspèn l'aplicació d'ordenances com les que regulen les actuacions dels músics de carrer i altres actants, ara alteritats estranyes a expulsar de Ciutat Vella, malgrat haver estat utilitzades fins feia poc pel màrqueting publicitari de la Barcelona cosmopolita.

A la ciutat postolímpica aquestes estratègies d'invisibilització o ocultació extraordinària dels conflictes socials es normalitzen amb una política seguritària que pretén posar fora de la llei i criminalitzar les subcultures urbanes, «netejan» el carrer de «vici». En aquest sentit, Alberto Fernández Díaz, candidat a l'alcaldia pel Partit Popular, resulta especialment sincer quan defensa crear una unitat especial de la Guàrdia Urbana per «poner fin a todas las prácticas irregulares de la vía pública», seguint el model madrileny, i així eradicar físicament dels carrers de la ciutat la mendicitat, la prostitució i els netejavidres perquè «dan una mala imagen de Barcelona a sus visitantes».

Respecte a la prostitució, llargament perseguida en la història de la ciutat, les autoritats intensifiquen els seus esforços per delimitar-la espacialment, desplaçant i circumscribant-la a zones i barris concrets de la ciutat, com en la reglamentació madrilenya de 1865 que establia «no situar los burdeles en puntos de frecuente concurrencia pública». Així, mentre la prostitució de classe alta no té cap dificultat en establir-se en locals de luxe dels barris alts de la ciutat, al Raval es tanquen els *meublés* del nucli cabareter que s'agrumolla a la part baixa de la ciutat, el Xino de les Barcelones de Montalbán.

Una de les altres pràctiques *non sancta* foragitades del centre amb igual hipocresia institucionalitzada o «doble moral» és la del consum de «droga tova». Així, des del període de les Olimpíades ja s'havia instaurat a la ciutat un règim de tolerància zero de la marihuana a les places i carrers de Ciutat Vella, que afecta primordialment les classes més populars, sobretot els estrangers empobrits, que contrasta amb una certa impunitat *de facto* en el consum d'altres drogues als llocs d'oci de classe alta (*cocktails*, *partys*, discoteques...). En aquest sentit, hem de tenir en compte la desigual distribució de la privacitat i invisibilitat dels grups socials: mentre els pobres viuen literalment al carrer, prolongació directa de casa seva, exposats al control i detenció, els rics viuen reclo-

sos en els seus jardins, cases de camp vigilades, clubs privats, etc., protegits de l'esguard policial.

A la «tolerància zero» de les drogues toves li seguirà la «lleï seca» de consum d'alcohol al carrer, l'anomenada «lleï contra el *botellón*» aprovada el 2002 per sanejar la nit urbana. Les figures punitives de la lleï conduiran a l'expulsió i criminalització de les fórmules socialitzades de consum d'alcohol practicades a les zones del centre de la ciutat en benefici de les formes postmodernes d'oci interiorista de les discoteques i bars de disseny postolímpic.

Aquest esperit prohibicionista augmentarà els escenaris confrontatius amb els qui volen realitzar usos no ordinaris de l'espai urbà, en forma de festes alternatives com les del barri de Gràcia, que tindran sovint en la plaça del Sol l'epicentre d'autèntiques «batalles campals». En aquest barri, el darrer episodi es produeix a la plaça de la Virreina, quan a l'abril de 2004 es prohibeix i reprimeix contundentment una exposició contra el Fòrum i un dinar popular.

També resulta cada cop més difícil realitzar al carrer qualsevol activitat fora del control policial. Així, no només els músics i altres actuants seran perseguits amb noves ordenances prohibicionistes com l'aprovada el 1999, també l'activitat dels altres artistes de carrer, els pintors o retratistes és restringida i reubicada en determinades zones de la ciutat, on només qui disposi de la corresponent llicència municipal podrà estar-hi.

La repressió també arriba a les parets de Barcelona, una ciutat-anunci que gasta quasi nou milions d'euros en publicitat institucional. Malgrat que la pràctica totalitat dels cartells enganxats són de contingut institucional o mercantil (només un de cada cent cartells en el 2001 eren reivindicatius), la Guàrdia Urbana persegueix contundentment els «cartellistes» vindicatius, aplicant les noves ordenances dels usos del paisatge urbà. La política municipal és: qui paga, encartella més i als millors llocs de la ciutat. D'altra banda, la ciutat postolímpica no només no maquillarà el paisatge urbà, sota consignes com «Barcelona posa't guapa», sinó que intentarà esborrar qualsevol intent gràfic alternatiu de comunicació política o estètica dels «dissidents del retolador». Així, després de la mort, el 1992, d'un *graffiter* atropellat pel metro quan fugia dels vigilants jurats que el perseguïen, mentre l'Ajuntament, d'una banda, ha combinat la persecució del moviment dels *graffitis* del hip-hop amb la seva domesticació; en relació a les pintades polítiques d'altra banda, la repressió s'ha intensificat amb un increment de detencions indiscriminades.

Un altre moment del combat pel domini de l'espai públic es produeix a les festivitats populars, on la cultura oficial provinent de les institucions toparà sovint amb la cultura popular i reprimirà tot sovint els usos alternatius de l'espai públic. Per altra banda, si en la ciutat franquista s'intentava reduir les expressions festives a la seva mínima expressió, com simples actes d'adhesió a la ideologia dominant, la ciutat postolímpica utilitza sofisticades estratègies de domesticació o instrumentalització política de les festivitats recuperades pel nou ordre urbà.

Aquestes operacions de màrqueting urbà sovint es realitzen juntament amb empreses comercials i vinculades a proclames cívicoesportives. Per exemple, a les curses de la Mercè o del Corte Inglés es convida als ciutadans a recórrer les zones enllustrades i reformades per les autoritats, per emmirallar-se en una representació coral i pastorívola d'una Barcelona harmoniosa, sense desigualtats o conflictes socials. En aquestes promocions propagandístiques es modifiquen els trajectes inicials de moltes festes i es prioritzen els indrets tradicionals de la petita burgesia catalana, com l'Eixample, però també els rehabilitats per les noves classes socials, com la Vila Olímpica, glorificació d'una vida urbana ordenada i dòcil. Així, a la darrera cursa del Corte Inglés el 2004 el recorregut queda modificat, passant ja pel Fòrum de les Cultures.

Tercera: la Barcelona del Fòrum de les Cultures (2001-2004)

L'objectiu del Fòrum és constituir un horitzó mobilitzador de les dinàmiques urbanes olímpiques per prolongar l'avinguda Diagonal fins el mar i regenerar el front marítim entre la ciutat i Sant Adrià del Besós, a partir d'una visió harmònica i ordenada de la ciutat.

L'esdeveniment de la «ciutat-tolerància» seguirà la lògica publicista de la «ciutat-olímpica», però ara les excavadores s'obriran pas no amb proclames cívicoesportives sinó amb eslògans multiculturals per vendre la marca Barcelona i promoure el «turisme cultural». No obstant, a diferència del període olímpic, l'antagonisme ciutadà està més organitzat i el procés de cooptació institucional s'estavella amb una dissidència capaç de denunciar públicament els interessos dels promotors de l'efemèride en campanyes com el «Fotut 2004».

El pretext del Fòrum també s'utilitzarà per ocultar els problemes i injustícies socials, intentant portar la «pau dels cementiris» als seus carrers i els seus indrets més incòmodes. Malgrat l'eslògan de la «diversitat», la ciutat de la tolerància no pot tolerar les «diversitats» de les casernes de Sant Andreu, finalment desallotjades, el 2004, després d'un llarg procés de criminalització que, amb demolicions i ràtzies policials constants, degraden l'entorn i desarticulen el col·lectiu. Així, mentre el Fòrum convoca a una abraçada fraternal universal, utilitza en aquest *mauvais lieu* el pretext de la inseguretat fabricada per provocar un gueto marginal i de delinqüència, fàcil de reprimir amb el beneplàcit dels veïns.

D'altra banda, tres anys abans, l'agost de 2001, a la mateixa «ciutat tolerant» del Fòrum s'organitza una «cacera a l'emigrant» en massa, després que haguessin acabat la seva diàspora urbana a la plaça André Malraux, un dels esplèndids indrets dels quals es vanaglorien les autoritats locals. Finalment, els immigrants que s'escapen són perseguits pels cotxes patrulla pels carrers de la ciutat. L'endemà, la premsa ressaltava «el multiculturalisme a Barcelona» amb imatges d'emigrants amuntegant-se per intentar escapar dels cops de porra i entrar en l'estació del metro d'Arc de Triomf, tancada per l'Ajuntament, en una mena de mecanisme de «trampa per rates».

Més d'un centenar d'aquests emigrants «caçats» acaben en el centre d'internament de la Verneda, un dels altres enclavaments incòmodes pel màrqueting multicultural, ubicat en els baixos de la comissaria de la Verneda, sense ventilació ni llum natural. Es tracta d'un autèntic lloc d'espera on cada dia s'hi amunteguen desenes d'immigrants durant un període no superior als 40 dies, en espera de ser finalment expulsats (molts cops sedats i amb la companyia d'un cos d'antiavalots especial). Si en els carrers de Barcelona els «sense papers» són tractats per la LO 4/2000 com a no ciutadans, sense drets polítics, quan són detinguts són tractats com a no persones en un dels escenaris d'excepcionalitat més sinistres de la ciutat.

Pel que fa a l'eslògan de la «multiculturalitat», mentre l'autoritarisme burocràtic imperant presenta l'esdeveniment com a «apoteosi de les cultures», al mateix temps engoleix els genuïns entorns multiculturals de la ciutat i els transforma en guetos amb dret d'admissió reservat, paisatges domesticats on només es poden realitzar els usos ordinaris de visita. El Forat de la Vergonya, un espai de trobada i protesta del barri de la Ribera, pateix, el novembre de 2002, una neteja profilàctica a base de porres i piqueta bulldòzer gens multicultural, en un dels combats socials pels usos del centre més confrontatius. D'altra banda, en el mateix barri, no gaire lluny, la legitimitat multicultural del Fòrum acaba de marfondre's amb les ràtzies requisitòries de la Guàrdia Urbana als jardins del Parc de la Ciutadella.

Aquest parc s'havia conformat en els darrers anys, juntament amb les platges de la Barceloneta a l'estiu, com un dels principals escenaris culturals de la vida quotidiana barcelonina dels caps de setmana. S'hi aplegaven venedors ambulants, músics, ballarins, pintors, malabaristes o altres personatges, en un «*happening* urbà» vibrant i fascinant. No obstant, en plena campanya oficial de les virtuts multiculturals del Fòrum, la policia local comença a intensificar la vigilància de l'entorn, segurament conscient de la seva perillosa proximitat física amb el recinte firal. Finalment, després d'un setge a l'estil medieval amb identificacions, sancions i més de 400 incautacions d'instruments, es realitza un blindatge físic del Parc, tancant tots els accessos i deixant únicament obert el principal, on, de forma quasi permanent s'instal·la, com un sentinella militar, una furgoneta que impedeix l'entrada als visitants sospitosos de poder participar en «activitats incíviques».

D'altra banda, mentre s'enllesteixen els preparatius perquè el negoci cultural conquisti la visibilitat pública de la ciutat i els ciutadans passius i flegmàtics contemplin despreocupats els macroespectacles exhibits per les autoritats, s'aproven noves normatives municipals per apagar les fogueres de Sant Joan, culpables de posar en perill les maneres urbanes, igual que altres festivitats no enquadrables en el programa de litúrgies político-culturals previst pel consistori. De fet, al carrer tot allò imprevisible que surt del control de les autoritats municipals preocupa i es crea una Unitat Nocturna Centralitzada (UNOC), integrada per més de 30 agents, encarregada de reforçar la plantilla nocturna habitual en les tasques de vigilància i control urbà.

Tanmateix, mentre el poder local també firma la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans, a Ciutat Vella s'instaura, l'agost de 2001, un nou sistema de videovigilància ja assajat a altres localitats de la costa catalana com Vilassar de Mar o Calella, en el marc de la llei 4/1997, que faculta els cossos de seguretat de l'Estat per gravar imatges i sons en els espais públics. A Barcelona la posada en funcionament del «Gran Germà Municipal» comença precisament a la plaça de George Orwell i el carrer Escudellers. El seu suposat «èxit preventiu» fa que el poder local sol·liciti a la Comissió de Control de la Videovigilància de Catalunya estendre l'artefacte a altres «zones calentes» de Ciutat Vella, com els enclavaments del Museu Picasso, la zona comercial del Portal de l'Àngel o la popular plaça Reial; i no resulta aventurat conjecturar la seva ubicació a altres barris de la ciutat, tal com proposa Alberto Fernández Díaz. De fet, les càmeres s'instal·len fins i tot a les furgonetes de la Guàrdia Urbana, en un pas més de clausura policíaca, ara fins i tot mòbil, del paisatge urbà.

En aquesta incipient «ciutat videovigilada», al carrer s'hi han de sumar les altres càmeres públiques que controlen les rondes o els encreuaments conflictius de la via pública (com, per exemple, els del Trambaix), o les que l'empresa metropolitana de transports (TMB) ha instal·lat en el subsòl metropolità per reforçar la vigilància de gossos i del «Vigila tu també». Tampoc es pot oblidar que les càmeres de titularitat privada constitueixen una autèntica «xarxa d'espionatge civil», sobretot en locals com pàrquings, bancs, botigues o centres comercials.

Aquest emergent procés de vigilància extensiva de l'espai urbà està en consonància amb l'auge dels sistemes globalitzats de seguiment massiu de la població usats pels serveis secrets policials, sobretot en l'àmbit de la «vigilància electrònica». Això succeeix paral·lelament a l'auge econòmic del sector de la seguretat privada (només comparable amb el de la construcció), que a Barcelona té unes 80 empreses de seguretat funcionant (amb més de 7.300 vigilants en actiu i 14.000 en reserva), en un context mundial on les entitats financeres i el luxe del nord ja està protegit per més de dos milions d'agents privats.

A Barcelona aquest sector assumirà cada cop més funcions públiques en un procés incipient de privatització de la seguretat, sobretot en les funcions preventives i en els «espais públics no públics», com els centres comercials. Així, en el Pla de coordinació aprovat el 2002 es considera l'«aliat natural» de la Policia Nacional en la «lluita contra la delinqüència», juntament amb la policia local. Aquesta superposició de la seguretat privada amb la pública —facilitada pels policies recol·locats en l'empresa privada— intensificarà el tràfic d'influències, l'utilització privada d'infraestructura pública o la transmissió irregular de la informació reservada. El Fòrum no resulta aliè a aquesta tendència, i en les funcions de vigilància no només es desplegaran més de 3.000 agents de la Guàrdia Urbana, Policia Nacional i Mossos d'Esquadra, també s'hi incorporaran un número indeterminat de policies privats. D'altra banda, el Fòrum anuncia que, després de l'11-M, es blindarà amb un desplegament policial que superarà el de Barcelona 92, i on s'anuncien més identificacions al carrer,

controls a les fronteres, ports o aeroports, com en els escenaris d'excipionalitat que ha viscut la ciutat en el 2001 i el 2002.

Això succeeix en un context en què als 2.500 d'agents de la Guàrdia Urbana que en el 2003 estaven de servei s'hauran de sumar les més de 100 noves places convocades (en el transcurs del període comprès entre 1999-2003 s'integren un total de 420 agents). Tanmateix, aquests agents ja disposaran dels nous dispositius tecnològics als cotxes patrulla, la localització automàtica via satèl·lit GPS i la instal·lació de càmeres de videovigilància a les furgonetes. També es privatitza la gestió del servei telefònic del 092, encarregada a l'empresa subcontractada de Telefónica, Atento, en el que s'anomena «procés de modernització» de la policia municipal.

En aquest context, els poders locals es vanaglorien de l'augment de l'eficàcia policial, representada en termes quantitius, ja sigui en multes o número de detinguts anuals, seguint les teories del *management* empresarial del Pla 2000 d'incentius, que transforma les comissaries en «centres de guanys», on el «guany» és l'augment dels detinguts. El 2001, la Guàrdia Urbana de Barcelona ja multiplica per quatre el número de detencions de la policia local de Madrid i el 2002 bat el record de 4.000 detencions.

Per altra banda, en el control de les dissidències urbanes el poder local impulsarà una d'antiavalots pròpia, les UPA (Unitat de Policia Administrativa), composta de 500 agents, i una unitat d'informació. Aquestes unitats es coordinaran, cada cop més, amb les de la Policia Nacional; les UIP i el Grup VIè de la Brigada de Informació, hereva natural de l'anterior «brigada político-social». De fet, les UPA començaran, a partir del 2003, a substituir les UIP en l'execució d'operatius com els desallotjaments, adquirint un paper central en l'ús de la força contra les dissidències urbanes.

Aquests antiavalots seran els principals garants de la il·lusió político-urbanística de les autoritats: fer de Barcelona una ciutat acabada, submissa i segura. Però l'utopia d'un carrer buit, dòcil i desconflictivitzat, de ciutadans passius i no compromesos, toparà amb una Barcelona cada cop més agitada i rebel, fidel a la seva tradició més insubmissa. Els carrers barcelonins seran quelcom més que un lloc de visita per comprar o anar amb cotxe, esdevindran un altre cop escenari privilegiat del conflicte entre les Barcelones en litigi, amb multitud d'accions de protesta o manifestacions per conquistar l'espai públic. En aquest sentit, un dels moments màxims de visibilització o apropiació ciutadana del carrer es produirà en el marc de les mobilitzacions contra la guerra del 2003. Mentre les autoritats del Forum intentaran, per una banda, domesticar o instrumentalitzar les seves reivindicacions en benefici propi, per l'altra, ordenaran a les UPA actuar amb contundència contra els Espais Alliberats contra la Guerra, sobretot a la Placeta del Pi. Des d'aquests espais, amb lemes com «Otra guerra es posible», «¿Cuál es tu guerra?», es denunciaran les contradiccions de la «ciutat de la pau», en una prova més que a Barcelona la revolta sempre aguaita i no és gens facil neutralitzar-la.

Jaume Asens (Col·lectiu Layret)

Reprimim a tota aquella gent que no ens debi especular tranquil·lament amb la Reforma Urbanística de Ciutat Vella. Fem que les màquines entrin a sac al Forat de la Vergonya. Destruïm la zona verda que han estat construint les persones que volen dignificar el barri. I, ja que hi som, destruïm-los alguna costella fins que entenguin que això no està bé.

Pancarta «Fem-ho B» penjada al carrer Metges, al Forat de la Vergonya (Contra-Infos)